

Fahreddin Paşa

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 январа, 2025
Fahreddin Paşa

FAHREDDIN PAŞA

■ Fahreddin Paşa: "Jan berer, Janany (s.a.w) bermez türkler!"

Birinji Jahan urşunyň tamamlanan wagtlarydy...

Uruş döwründe Hyjaz frontuna gatnaşan we Medine goragynyň janly şaýady bolan Feridun Kandemir gözi bilen gören zatlaryny ýazyjy Süleýman Nazife we şahyr Ýahýa Kemala gürrüň berýärdi... Otagyň içini beýan edip bolmajak sessiz gam-gussa gaplap alypdy...

Feridun Kandemir bu dabarasy dag aşan goranyş barada agzap başlasa, sesi titir-titir edýärdi, göýä ruhunda wulkanlar atylýan ýalydy... Gamgyn hekaýaty diňläp duran Ýahýa Kemalyň dodaklary titremäge, gözleri nemlenmäge başlapdy, bokurdagy dolupdy. Bu hekaýat bir ýerde ýazylan ýa bir ýerden ýazylany okap aýdylan hekaýat däldi. Bu hekaýat wakalary hut gözi bilen gören adamyň aýdýan zatlarydy. Gözlerini giň açyp sessizje diňläp oturan Süleýman Nazif birsalym oturandan soňra birdenkä laňña ýerinden galyp gygyryp başlaýar:

"Ýigit, eý ýigit! Sen nämeler aýdyp otyrsyň? Bu zatlar bize däl-de, Stambulyň bütin ilatyna aýdylmaly zat! Derhal şäheriň ploşadyna tarap ylga!"

Belki-de, Feridun Kandemir bu aýdylany edenem däldir, meýdanlarda adamlara gürrüňem beren däldir. Emma "Pygamberimiziň kölegesindäki iň soňky türkler" atly kitap ýazyp, bütin bu bolup geçen hasratly wakalary halk köpçüliginiň dykgatyna ýetirmegi welin başarypdy...

Bu eseri okap görenler ýa-da Feridun Kandemiriň özi bilen gürrüňdeş bolanlar, Osmanlylaryň diňe Kut-ul Amarede we Çanakkalede däl-de, Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek

bedeniniň ýatan ýeriniň hut alkymynda edermenlik dessanyňy ýazandyklaryna göz ýetirerler...

Bu dessany ýazan legendar iňlis razwedçigi Laurensiň hut özüniň "Çöl gaplaňy" diýip atlandyran adamsy Fahreddin Paşadan başga hiç kim däldi.

Hawa... Fahreddin Paşa...

Aradan çykanyna 62 ýyl dolanam bolsa, häzir hiç kim tarapyndan ýatlanmaýan "UNDULMAZ" gahryman Fahreddin Paşa...

Geliň, minnetdarlyk we buýsanç duýgusyny guşanyp, az salym taryha syýahat edeliň. Sarsmajak imanyň baky ýadygärligine öwrülen we Pygamberimiziň (s.a.w) gözünüň alynýda iňlisler bilen bileleşip asyrlar boýy özleriniň goragçysy bolan millete garşy ýarag göteren gadymbilmez we wahhaby araplara garşy görlüp-eşdilmedik gahrymançylyk dessanyňy ýazan polat ýürekli Fahreddin Paşanyň nesillere nusga bolan mertlik mekdebini ýakyndan tanamaga çalyşalyň.

■ Mohaç gahrymany Akynjy Baly beg Türkmeniň nesli

Osmanly türkmen döwletiniň iň soňky goşun serkerdeleriniň biri bolan Fahreddin Paşa taryhda "Medinäniň goragçysy" ("Medine Müdafii") hökmünde tanaýar. Onuň hakyky ady Omar Fahreddin Türkkandyr.

Ol Dunaý welaýatynyň Poçta we Telegraf müdirliginiň başlygy Mehmet Nahit beg bilen Mohaç söweşiniň gahrymany Baly beg Türkmeniň neslinden bolan Patma Adile hanymyň ýekeje ogly bolup, 1868-nji ýylyň 4-nji fewralynda Dunaý derýasynyň kenaryndaky Rusçuk posýologynda eneden doglupdy.

1877-78-nji ýyllar Balkanlarda ýaşan türkler üçin köp zady aňladýar. Osmanly-Russiýa urşy gysga wagtyň içinde Rumeli krizisine öwrüldi. Göçhä-göçlükleriň yzy üzülenokdy. Ganyň ysyna gark bolan we top oklarynyň sesi astynda bagry girýan bolan musulmanlar Anadola tarap süýşýärdi. Olaryň içinde ýaňy 10 ýaşan çagajyk Omar Fahreddinem bardy. Onuň harby işgär bolmak höwesini halkyň bu agyr günleri başdan geçiren wagtlarynda döräpdi...

1888-nji ýylda bosgunlygyň agyr hasratlaryny başdan geçiren

Omar Fahreddin eýýäm Harby mekdebi tapawutlanan bahalar bilen tamamlan leýtenantdy..

Şeýle hem ol daşary ýurt dillerini öwrenmäge uly üns berip, Stambulyň Poçta we Telegraf müdirliginiň başlyklygyna bellenen kakasynyň ýanynda işläp, fransuz hünärmenlerden fransuz dilini öwrenipdir. Fotosuratçylyk bilen gyzyklanyp, 17 ýaşyndaka Stambulyň gözel künjekleriniň hemmesini şekile geçiripdi.

1891-nji ýylda bolsa Ýokary harby mekdebi (Erkan-y Harbiýe) altyn bahalar bilen tamamlap, ünsi özüne çekmegi başarypdy.

Okuwy tamamlandan soň Merkezi Erzinjandaky 4-nji goşun birikmesiniň garamagyna ugradylýar we 17 ýyllap ol ýerde gulluk edýär.

Podpolkownik (Ýarbaý) derejesini alyp, 1908-nji ýylyň dekabry aýynda Stambula gelýär. Onuň Stambuldaky täze wezipesi Selimiýe 1-nji düzgün-nizam goşun birikmesiniň ştabynyň başlygydy.

1912-nji ýylda Balkan urşunyň 2-nji ýarymyna gatnaşmak üçin Geliboludaky 31-nji diwiziýanyň serkerdeligine bellenýär.

22.07.1913-nji ýylda 31-nji diwiziýa bilen Enwer Paşanyň başyny çekip Edirnä giren goşun birliginiň serkerdesi Fahreddin Paşady.

1914-nji ýylda Birinji Jahan urşy başlanda

Brigadanyň başlygy (Miralaý) Fahreddin beg Mosulyň 12-nji korpusynyň serkerdesikä berilen görkezmä eýerip, korpusy Mosuldan Halaba alyp gelipdi. 1914-nji ýylyň noýabrynda general (Miriliwa) derejesini alýar. Soňra ol ýerdäki 4-nji goşun birikmesiniň serkerdesiniň wekili wezipesine bellenýär.

■ "Separatistik arap terrorizmine ýeke-täk jogapkär syýasy häkimiýetdir"

Rus, iňlis we fransuz kontrrazwedkasynyň agaýana gezyän meýdanyna öwrülen sebitde ýaşayan birtopar ermeni we arap taýpalary yzly-yzyna gozgalaň turuzýardylar. Hyjazdan bolsa diňe şum habar gelýärdi. Medine garnizonynyň başlygy Basry Paşa Osmanly döwlet aparatyna Şerif Hüseyiniň aç-açan baş galdyrmaga taýýarlanýandygyny habar beripdi.

Fahredden Paşa 31.05.1916-njy ýylda Medinä baranynda Basry Paşanyň ähli habarnamalarynyň hakykatdygyna gnanç bilen göz ýetirdi. Şondan bir hepde geçmänkä 05.06.1916-njy ýylda Şerif Hüseyin gozgalaň turzupdy. "Teşkilaty Mahsusanyň" (türk kontrrazwedkasy) şol wagtky başlygy Kuşçubaşy Eşref beg bu gozgalaň üçin "Ittihad we Terakki" guramasynyň ýolbaşçylaryny we Jemal Paşany günäkärläpdi...

"Teşkilaty Mahsusa" üçin Siriýadaky arap agitasiýasyna we Hyjaz gozgalaňyna sebäp bolan hadysalar bilinmän duran zat däldi.

Gozgalaňdan bir ýarym ýyl ozal Hüseyin ýagdaý tapan pursatynda bize garşy pitne turuzjagyny çaklapdyk. Biz bu barada habarnamalarymyzy Enwer Paşanyň, Jemal Paşanyň we 4-nji goşun birikmesiniň müftisi Esat Şukaýryň, "Ittihad we Terakki" partiýasynyň adminstrasiýasyna ugradypdyk. Emma syýasatçylar aňsadyna bakdy we sagdyn meýilnama işlenip düzülmedi.

Araplar imperiýanyň konsessiw gatlagy ýaly görülýärdi. Hamala araplar nadziratel halkasydyr öýdülenokdy. Ýagdaý şeýle bolansoň iňlisler olara biziň kepillendiren azatlygymyzy howp astynda goýjak has köp azatlygy wada berdiler. Suw seňrikden aganyny bilensoňlaram gereksiz meýilnamalary durmuşa geçirmäge başladylar..."

Mekgäniň emiri Şerif Hüseyiniň ogullary Alynyň we Faýsalyň gözegçiligindäki separatist arap terroristleri Medinedäki Osmanly harby punktlaryna çozuş etmäge başladylar. Fahreddin Paşa Medine häkimiýetini ele alyp, 17.06.1916-njy ýylda Hyjaz goşun birlikleriniň başyna geçdi.

■ Ýaşyl Rawzanyň önündäki polat ýürekli türk(men)ler

Çaknyşyklaryň we çozuşlaryň zyy üzülenokdy...

Bir tarapda iňlisleriň goltugyna giren wahhaby Şerif Hüseyiniň tarapdarlary, bir tarapda-da "Pygamberiň demi düşen ýerleri iňlisleriň ýalyny iýen güjüge depgiletmeris!" diýip, soňky demlerine çenli göreşmekligi niýetine düwen polat ýürekli osmanlylar...

Wahhabyalaryň iňlis ýaraglary bilen üpjün edilen güýçlerini merdana goşunyň başynda dik durup, bir eli gylyçly, bir eli tüpeňli serpikdiren Fahredden Paşanyň ýanbermezligi al baýdak mysaly Medine asmanlarynda parlaýardy. Araplar alan agyr ýeňlişleri netijesinde psihologik taýdanam mazaly çöküpdiler. Olary gaýtadan urşa höweslendirmek üçin indi has köp iňlis maýasynyň we pulunyň akdyrylmagy gerekdi...

Çöl şertleri juda agyrdy. Howanyň aşa yssylygy, azyk ýetmezçiligi, ok-däri we beýleki serişdeleriň azalmagy bilen haýynlygyň nireden geljegini bilmezlik gorkusy pygamber mekanyny goraýan türkleriň iň uly gaýgysydy. Muňa garamazdan olar asla ýan bererli däldiler.

Gorag 1916-njy ýylyň iýulyndan 1919-njy ýyla çenli tutuş 2 ýyl 7 aýlap dowam etdi. Osmanlylar Birinji Jahan urşundan ýeňilip çykyp, ylalaşyk stolunyň başynda oturmaga mejbur bolanam bolsalar, bu ýerdäki goragy böwüsmäge hiç kimiň güýji ýetmändi...

Fahredden Paşa we ilkinji gezek resminamalarda "mehmetjiklerim" diýip ýüzlenilen esgerler boýun egmek baradaky çagyryşlary diňlemeýärdiler. Fahredden Paşa gelen çagyryşlara şeýle jogap berdi:

"...Bilip goýuň, gahryman esgerlerim ähli musulmanlaryň gözüniň göreji bolan Medinäni iň soňky damja ganyňa çenli goramakçydyr. Biz munuň üçin harbylarça kasam içdik. Bu esgerler Medinäniň harabasynyň içinde we Rawzanyň ýaşyl gümmeziniň astynda oda tutaşan gyrmyzy kepen bilen örülip goýulýança Medine galasynyň burçlaryndan we Mesjidi Sagadatyň minaralaryndan türk baýdagyny inderip bilmezler!"

Gynansak-da, harby strategik taýdan Orta Gündogarda Osmanlylaryň ýagdaýy agyrlaşypdy. Palestinany we Hyjazy bir wagtyň özünde goramak mümkin bolmaýşy ýaly, iň bolmanda Ierusalimi halas etmeli diýen maksat bilen Medinedäki goşun birlikleri Palestina süýşürilipdi. Medinedäki goşunyň çykjagyny eşden Fahredden Paşa dessine Jemal Paşa telegramma ugradypdyr:

"... Bu mukaddes şäheri, Pygamberimiziň (s.a.w) Rawzasyny soňky demimize goramak bilen birlikde, eždatlarymyzyň ýurdumuzyň kyblagähi Medinä diken baýdagynyň goragyny maňa ynanylmagyny towakga edýärim..."

■ Osmanlynyň soňky ýyllarynda amala aşyrylan iň möhüm medeni operasiýa

Jemal Paşa edilen rowa görülen bu sütem goşunyň başyndaky Enwer Paşany biperwaý goýmandy. Hyjaz sebitinden hökmany suratda el çekilmelidi. Sebiti boşatmaga berilen möhletden peýdalanmak islän Fahreddin Paşa ähli jogapkärçiligi öz üstüne alyp, medeni taryhymyzyň iň möhüm operasiýalarynyň birini amala aşyrdy. Ol heniz gorag döwründe talanmak howpunyň bolup biläýjek zatdygyny göz önünde tutup, Medinedäki maddy we ruhy gymmaty bolan 97 sany eksponaty goragy güýçlendirilen ýörite topar bilen 27.05.1917-nji ýylda Stambula aşyrypdy...

Bu gün "Mukaddes mekanyň" goragçylygyny eden ata-babalarymyzyň mynasyp nesilleri hökmünde Stambulyň Topkapy köşgüniň "Mukaddes emläkler" bölümünde saklanýan Pygamberimize (s.a.w) degişli altyndan gymmatly mübärek hazynalary synlap gezmek ýaly bagtyň bize miýesser edeni üçin Fahreddin Paşanyň tükeniksiz yhlasyna minnetdarlyk bildirmek boýnumyzyň borjudyr.

■ Çekirtge iýen mehmetjikler

Fahreddin Paşa elinde galan ujypsyzja esgerleri bilen Medinäni goramagy dowam etdirdi. Emma Hyjaz demir ýolunyň Medinä ýakyn bolan Tebük-Medaýyn aralygyndaky stansiýanyň duşmanlar tarapyndan eýelenmeginden soňra Medine galasy gozgalaňçylar tarapyndan aýratyn üns merkezine alynypdy.

Daşarky dünýä bilen doly aragatnaşygy kesilip, doly goldawsyz galan Fahreddin Paşa we onuň esgerleri goragyň iň agyr günlerini başdan geçirýärdiler. Hyjazda öýüň içinde howanyň yssylygy 38 gradusa, daşarda bolsa 50 gradusa çenli barýardy. Suwsuzlyk möwç urýardy. Daglar bolsa gurak tebigatlydy.

Nobata durup suw içen mehmetjikler suwly mytaranyň erñegine

teşnelik bilen ýapyşýardylar. Egin-eşik üpjünçiligi-de uly problema bolup durýardy. Hurmadan başga iýmäge hiç zat ýokdy. Haýran galaýmaly ýagdaý, Medinede Osmanly esgerleri açlyk bilen gidişýärkä asmandan çekirtge ýagmaga başlady...

Her kim elinde galan bir gysym dänäniň, hurma agaçlarynyň weýrançylyga uçrajagyny pikir edýärdi. Adamlar gorky duýgusyna gark bolup: "Medine indi gutaran bolsa gerek!" diýip ah çekýärdi...

Fahreddin Paşa bolsa Afrikanyň üsti bilen gelip Medinä musallat bolan çekirtge sürülerini nygmat hökmünde görýärdi. Onuň pikirçe bu apat däl-de, Allatarapyn ugradylan hezzet-hormatdan başga zat däldi...

Paşa okan kitaplarynyň arasynda Hezreti Pygamber (s.a.w) döwründe-de Hyjaza şeýle çekirtge ýagandygyny we Pygamberimiziň çekirtge bilen baglanyşykly birnäçe hadyslarynyň bardygyny ýadyna saldy. Ol hadyslary agtaryp tapan Fahreddin Paşa çekirtge iýmegiň (zerurlyk ýagdaýynda) sünnetdigi we ony esgerleriň iýip biljekdigi barada aýtdy:

"...Çekirtgäniň serçeden näme tapawudy bar? Diňe tüýi ýok. Serçe-de çekirtge ýaly, emma ganaty bar we uçýar. Ösümlükler bilen iýmitlenýärler. Olaram edil serçeler ýaly iýýän zatlaryna ünsli çemeleşýärler..."

... Hyjaz, Asir, Ýemen we Afrika sebitleriniň esasy iýmiti çekirtgedir. Beduinler çekirtge iýýändikleri üçin berk bedenli we berdaşly bolýarlar. Çekirtgeleri düýelerem keýpihonlyk bilen iýýärler..."

Bu ýazgy okalmagyndan soňra esgerler kakadylan çekirtge iýip başladylar we çekirtge unundan çörek bişirýärdiler...

Ýakyp-ýandyryp barýan çöl, daşyňy gallap duran duşman sürüsi, agyr şertler... Muňa garamazdan Osmanlylaryň Pygamber gadamy düşen mekany iňlislere bermek niýetleri ýokdy. Fahreddin Paşa her gezek gahryman esgerleriniň arasyna baryp olaryň hal-ahwalyny soraşanda olaryň ruhuny belende galdyrmak üçin şeýle diýýärdi:

“...Mehmetjiklerim, gardaşlarym, perzentlerim!

Allanyň huzurynda gorky we umyt içinde gözyaşymyzy saçan Pygamberimiziň (s.a.w) öňünde hemmämiz bilelikde "Ýa Resulalla, biz seni taşlamarys!"

■ Jan berer, Janany (s.a.w) bermez türkler!

Ne-hä paýtagtdan edilen talaplar, ne-de duşmanlaryň edýän haýbatlary Rawzanyň öňünde Pygamber mekanyny goraýan Osmanly otrýadynyň ruhy jebisligini bozup bilýärdi...

Müň ýyllap yslymyň galkany we gylyjy bolan bir halkyň polat ýürekli, demir bilekli ýigitleri Pygamberimiziň (s.a.w) guburynyň daşyna tegelenişipdiler. Olaryň her biriniň maksady şehit bolmakdy we Rawzanyň nobatçylygynda Pygamberimize (s.a.w) gowuşmakdy...

Şol agyr günleriň birinde täretini alyp Pygamberimiziň mübärek guburyny zyýarat etmäge gelen Fahreddin Paşanyň oguz şejereli ýigitlerinden uly leytenant (üsteğmen) Idris beg taryhyň kalbyna naýza bolup sünjülen, türki gursagyndan ýaralan haýynlygyň garşysynda, Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek guburyna garap, gözlerini ýaşa dolduryp şu setirleri aýdypdy:

“Unutdyk, Ilhany, Gara Oguzy,
Ornaşdyrdyk seni bäbenegmize
Bagyşla sen biziň kemçiligimizi
Müň ýyl dowam eden zähmetimize
Näme üçin hiç kimse gulak asanok
Päklige eýlenen dileglerimize.
Bir ümmi bolsaň-da, Ýa Resulalla,
Diňe sen okarsyň ýüreklerimizi.
Oňmaz Ärtogrulyň zürýady sensiz,
Jan berer, Janany (s.a.w) bermez türkler.
Ebedi hadim-ul haremeýni biz
Ölsek-de Rawzany ruhumyz saklar”

Bu ruhobelentlik tutuş Osmanly otrýadyny gaplap alypdy. Şonuň üçin Fahreddin Paşa, Ahmet Yzzat Paşadan "Ýaraglaryňyzy taşlaň! Boýun egiň" diýen buýrugy diňlemelidirem öýtmediler.

Bu buýruk Harby ministr Jewat Paşanyň goly bilen 1918-nji ýylyň 30-njy noýabrynda iňlisler tarapyndan oňa gowşurylypdy. Egindeşlerine bu buýrugy okap beren Paşa şeýle diýýärdi:

"Hökümet Medinäniň açarlaryny bir iňlis kapitanyna tabşyrmagymyzy talap edýär. Beýdenimizden-ä iň soňky okumyza çenli atyşyp ölenimizem gowudyr. Bu ýeriň tabşyrylmagy üçin diňe harby ministriň we hökümetiniň beren görkezmesi ýeterlik däldir, hökmany suratda halyflygyň ýa-da patyşanyň permany gerekdir".

Emma iňlis imperialistleriniň ygtyýaryna geçen Stambuldan munuň ýaly buýrugam gijä galman gelipdi. Sylaglanýan dini ulama Haýdar Molla Fahreddin Paşanyň maňlaýyna dikilip, Osmanly halyf-patyşasynyň boýun egmek baradaky permanyny gowşurdy. Emma Fahreddin Paşa yslam halyfynyň zorluk we mejburi ýagdaýda berilen bu buýrugynyň özleri üçin hiç zady aňlatmaýandygyny aýdyp, Haýdar Mollany Stambula eli boş ugradypdy. Fahreddin atly ölüm bokurdagyna direlen bir ýolbarsy boýun egdirmek togsan sany iňlis tilkisine başartjak zatmy näme?!..

Bu gezek towakgaçylar topary Fahreddin Paşany Osmanlynyň bähbitlerini ýatlatmak bilen razylygyny aljak bolýardylar. Bu mesele boýunça hiç kimi diňlemek islemeýän Fahreddin Paşanyň pikirini üýtgedip, ony boýun egmäge mejbur eden onuň iň ýakyn egindeşi polkownik Aly Nejip begdi...

Aly Nejip begiň özem dostuna we bu mukaddes ideala iň soňky demine çenli wepalydy. Emma Osmanlynyň döwlet bähbitlerini howp astynda goýmajak bolsaň, mundan beýläk boýun bolmazlykdan başga çäre ýokdy...

Iň ýaman ýeri bolsa, ýaraşyk şertnamanyň maddalaryna doly eýerilmese, imperialist döwletleriň birleşen goşunlary Stambuldan çykjak däldiler...

■ Hoşlaşyk pursaty...

Fahreddin Paşa belli karara gelipdi. Boýun egmek meselesinde ýadawsyz tagallalaryň netijesinde diňe Osmanly we bütin

musulmanlaryň umumy bähbidi nazara alnyp ylalaşyga gelnipdi... Indi bolsa ugruna munça kynçylyklara döş gerilen Hezreti Pygamberimiz (s.a.w) bilen hoşlaşyk pursaty gelip ýetipdi... Bu mübärek mekanyň açaryny iňlislere we olaryň eteginden ýallanan wahhabylara bermejek bolup elinden gelenini eden Fahreddin Paşa sussupes we gözleri ýaşly "Rawzaýy Mutahharanyň" alnyna gelipdi. Ol bu ýerde ýüzlerçe günläp bolupdy ahyryn. Goş-golamyňy birden gidibermek aňsatmy näme... Bu ýerden gitmek (dogrusy giderilmek) Fahreddine juda agyr degýärdi. Çünki ol gözlerini ýaşa dolduryp "Men bu ýerde Pygamberimize (s.a.w) goňşy bolup galaryn" diýip äht edipdi. Gylyjyny bolsa iňlislere däl-de, hakyky Eýesine gowşuryppy, Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek guburyňyň başyna goýupdy...

Hoşlaşyk pursaty ýüregiňi paralap barýardy. Hatda imanlaryny şeýtana we iňlislere satan wahhaby araplaryň özem bu ajy pursatda gözlerini ýaşa doldurman durup bilmändiler. Haýynlara goşulman özleriniň goragçylary bilen bilelikde şäheri goramaga gatnaşan Medineli araplaryň özleri bolsa Osmanly esgerlerini gujaklap, möňňürip aglaýardylar...

Boýun egmek hakynda ylalaşyga gelnip durka Fahreddin Paşanyň bu ýerden aýrylmak islemezligi syýasy taýdan krizis emele getirmek ähtimallygy bardy. Paty-putusy araba ýüklenen Paşanyň goş-golamy birdenkä düşürilip başlandy, bir lukman çagyrylyp onuň näsaglygyny delillendirmäge çalyşdylar. Şol wagt Fahreddin Paşany görmäge gelen egindeşleri näme bolup geçýändigine düşündiler we gahryman serkerdelerini goramak üçin onuň daşyny pugta gurşap aldylar. Emma iňlisler Paşanyň diri ele salynmagy üçin her ýola baş urýardylar. Gözýaşlara bogulan gahrymanlar Paşany berk gujaklap, ony hiç kime bermezlige niýet edinenem bolsalar... peýdasy bolmady. Ýüp toýnukdan syrylypdy...

Ol 1919-njy ýylyň 7-nji ýanwarynda iňlis gämisi bilen Müsüre ugradyldy. Alty aýlap Kairde bolansoň, "uruş sebäpkäri" hökmünde aýyplanyp Malta sürgün edildi...

Şol wagt ony Stambulyň Harby tribunaly tarapyndan ölüm jezasy bilen jezalandyrmak barada hökümi çykdy.

1921-nji ýylyň 30-njy aprelinde Maltada "Fort Salwotorede" tussaglyk möhleti tamamlanandan soňra ilkinji etap bilen Torino portuna gelýär. Türkiýäniň Sarp gümrük nokadyna geleninde Azat edijilik hereketiniň öňbaşçylaryndan Kazym Karabekir Paşa tarapyndan garşylanýar...

Azat edijilik göreşi döwründe Fahreddin Paşanyň boş durmaga niýeti ýokdy.

Ol 27.10.1921-nji ýylda Türkiýäniň Ýokary Halk Mejlisi tarapyndan Türkiýäniň Owganystandaky Adatdan daşary we doly ygtyýarly ilçisi wezipesine bellenýär. Owganystandan we şol töwereklerden Halk azat ediş hereketine gelen kömekleriň aglaba bölegi onuň tagallasy netijesinde amala aşypdy.

1926-njy ýylda Stambula dolananynda Harby arbitražyň diwanynyň agzalygyna we soňra başlyklygyna saýlanýar.

05.03.1936-njy ýylda pensiýa çykan Fahreddin Paşa 80 ýaşyndaka aradan Ankara Eskişehir aralygynda syýahat edip ýörkä aradan çykýar...

Bir wagtlar Pygamber (s.a.w) mekanynyň gaýduwsyz goragçysy bolan Fahreddin Paşa öz wesýeti bilen mundan 62 ýyl öň "Aşýan" gonamçylygyna depin edilipdi...

Onuň ady Fahreddin Paşady...

"Çöl gaplaňy" diýen at "CNN" teleýaýlymyň spikerleriniň mahabaty boýunça däl-de, hut ol tarapyndan başyna aldymberdimli pursatlar salynan iňlis kontrrazwedçigi Laurensiň dakylan atdy...

"Çöl Gaplaňy" Fahreddin Paşa...

Ýatan ýeriň ýagty, Jennetden jaýyň bolsun!

1998 ý.

Feridun KANDEMIRiň "Çöl Gaplaňy Fahreddin Paşa; Pygamberimiziň kölegesindäki iň soňky türkler" kitaby boýunça taýýarlanyldy.

Taryhy şahslar